

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
DEPARTAMENT DE DIDÀCTICA DE LA LLENGUA I LA LITERATURA.
PROGRAMA DE DOCTORAT
“ENSENYAMENT DE LENGÜES I LITERATURA”
BIENNI 1995-1997

TESI DE DOCTORAT

**LA COMUNICACIÓ NO VERBAL EN LA NARRATIVA DE
GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA: *EL GUEPARD.***

PRESENTADA PER
JAUME GAYA CATASUS

PER OPTAR AL TÍTOL DE DOCTOR EN FILOSOFIA I CIÈNCIES DE
L'EDUCACIÓ (SECCIÓ CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ).

DIRECTOR DE LA TESI: **Dr. MIQUEL LLOBERA CÀNAVES**

BARCELONA 2005.

Concetta es refugià dins la seva cambra solitària, una d'aquelles estances que (com la majoria) tenen dues cares: una, l'emascarada, que es mostra al visitant ignar; l'altra, la nua, que es revela sols a qui està al corrent de la cosa, al seu amo sobretot, que hi apareix retratat en la seva intimitat (...). (*El Guepard*, VIII/4/33: 140)

AGRAÏMENTS

Vull compartir l'orgull i satisfacció que suposa per mi haver desenrotllat aquest treball d'investigació amb totes aquelles persones que, directament o indirecta, han fet possible la seva materialització.

Vull agrair molt sincerament al Dr. Miquel Llobera Cànaves, director d'aquest treball de tesi, la seva experiència professional, la seva capacitat humana, la seva permanent disponibilitat per qualsevol consulta, i el seu entusiasme i confiança que ha tingut en el resultat final. Aquest dinamisme seu ha estat un estímul per mi al llarg de tot el temps que ha durat aquesta tesi doctoral.

El meu reconeixement a la Dra. Cèlia Romea Castro per les seves valuosíssimes suggerències i les seves sempre sinceres i desinteressades aportacions.

El meu agraïment al Dr. Fernando Poyatos per la riquesa de la seva obra escrita, que ha estat el punt de partida i guia constant en el desenrotllament del meu treball d'investigació, així com per les seves oportunes orientacions.

Dono també el meu agraïment als Drs. Sebastià Serrano, Lluís Payrató i Enric Gallen per l'atenció que m'han dispensat i pels valuosos consells que m'han donat. També dono el meu agraïment als Drs. Pablo Fernández Berrocal i Juan José Miguel Tobal per les llargues i aclaridores discussions sobre temes de psicologia i, més concretament, sobre intel·ligència emocional.

Agraeixo també a la Dra. Laura Cerdán Martínez els seus bons consells en el treball preliminar d'aquest treball d'investigació.

Mereix un reconeixement especial la filòloga i escriptora Josefa Sánchez Doreste per la seva encertada col·laboració. Les llargues hores compartides han contribuït eficaçment en el desenrotllament del meu treball d'investigació.

Dono les gràcies a tots els meus professors en general, perquè tots, en el seu moment, han contribuït a la meva formació i desenrotllament personal.

Agraeixo especialment als meus pares i germans, així com als altres membres de la meva família, que han seguit amb interès el meu treball, per la seva qualitat humana, perquè la seva bona disposició i estat d'ànim han estat un recolzament constant.

ABREVIACIONS UTILITZADES

Presentem les abreviacions que hem utilitzat en aquest treball de tesi, ordenades de forma alfabètica. Aquestes abreviacions fan referència a: a) categories morfològico-descriptives de la CNV; b) categories funcionals de la CNV; c) categories emprades en la nostra proposta de *Model Semiòtic de Transcripció en Literatura*; i d) categories emprades en la nostra proposta de *Matriu per a la Classificació de l'EF en Literatura*. Si el terme utilitzat és plural, afegim a l'abreviació una "s" minúscula.

A. Angèlica Sedara.

Ac i pac. Acords i pactes.

Ad. Adaptador.

Afect. Afectació.

Afec i am. Afecte i amor.

Agon. Agonia.

Amb desc. Amb descans.

Amis. Amistat.

Ang. Angoixa.

A s m. A si mateix.

Aton. Atonia.

Autop. Autopresentació.

Aut. Autoritat.

B. Bendició.

Ball. Ball.

Bur. Burleta.

C. Concetta Corbera.

Cad p cos. Caducitat del propi cos.

CC. Contacte Corporal.

CE. Complex Emocional.

Cin. Cinisme.

CNV. Comunicació No Verbal.

CO. Contacte Ocular.

Complex. Complexitat.

Compl. Complicitat.

Compr. Compromís.
Comt V. Comentari verbal.
Cond n pers. Condició de no persona.
Cons mor. Consciència moral.
Consc. Conscient.
Constr. Construït.
Cont. Contenció.
Contg. Contagi.
Cont sit. Control situacional.
Conv. Convivència.
Convr. Conversió.
D car. De carrer.
Def i cor. Deferència i cortesia.
Dpl. Desplaçament.
Dst. Distància.
Ecles. Eclesiàstica.
EF. Expressió Facial.
Em. Emblema.
Enam. Enamorament.
Ent obj. Entorn objectual.
Erot. Erotisme.
Es. Personatge eclesiàstic.
Esf fís. Esforç físic.
Estrg. Estratègia.
Estrs. Estrès.
Ex. Exterioritzador.
Expl. Explícit.
Ext. Extremitats.
Exta. Extasi.
F. Don Fabrizio Corbera, Príncep de Salina.
Fa. Fauna.
Fam. Familiar.
Fd. Família dona.
F de cod. Falta de codi.
Fh. Família home.
Fil. Filial.
Fix. Fixació.

Frat. Fraternal.
Ge. Gent del poble.
GNE. Gest No Emès.
Genèr. Genèrica.
GNP. Gest No Percebut.
Herm. Hermetisme.
Hist. Histèria.
I. Il·lustrador.
Im ment. Imatge mental.
Imp. Impotència.
Impl. Implícits.
Incons col. Inconscient col·lectiu.
Indum. Indumentària.
Iner. Inèrcia.
Inst cons. Instint de conservació.
Inst dom. Instint de domini.
Inst greg. Instint gregari.
Inst nut. Instint de nutrició.
Inst sex. Instint sexual.
Intel. Intel·ligència.
Inter. Intel·ligència interpersonal.
Int fís. Integritat física.
Int mat. Intimitat matrimonial.
Int mat. Intimitat matrimonial.
Int mor. Integritat moral.
Intr. Intel·ligència intrapersonal.
Iron. Ironia.
Ling. Lingüística.
Mas. Massoquisme.
Mat. Maternal.
Matrim. Matrimonial.
ME. Manifestador Emocional.
Menys. Menyspreu.
Met. Metafòrica.
Mil. Militar.
Ms. Miserable.
Mor. Moral.

MPLE. Moviment Proxèmic de Lliure Elecció.

MPO. Moviment Proxèmic Obligatori.

MQE. Missatge Químic Extern.

Mres. Maneres.

Nat. Natural.

N compr. No compromís.

No. Noble.

Nobl de c. Noblesa de cor.

N seny. No senyorial.

Núm. Número.

Nut. Nutritiu.

NV. No Verbal.

Obj. Objectual.

OC. Orientació Corporal.

Ocup. Ocupacional.

Org de clas. Orgull de classe.

Pat. Paternal.

Patr. Patriotisme.

Perc sel. Percepció selectiva.

Pèrd d'im. Pèrdua d'imatge

Pi. Pare Pirrone.

Pk. Parakinèsica.

PNE. Parallenguatge No Emès.

Pol. Política.

Pos. Posició.

Post. Postura.

Pràct. Intel·ligència pràctica.

Prim. Primitiva.

Ptge. Personatge.

R. Regulador.

R d rol. Relaxació de rol.

Resp. Respectuosa.

Rom. Romanticisme.

S. Dona Maria Stella, Princesa de Salina.

Sad. Sadisme.

Sal i com. Salutació i comiat.

Sarc. Sarcasme.

Se. Don Calogero Sedara.
Sed. Seducció.
Sens desc. Sense descans.
Sen est. Sensibilitat estètica.
Seny. Senyorial.
Sil inter. Silenci interactiu.
SNV. Sistema No Verbal.
sNVs. Signes no verbals.
Soc. Social.
Sol. Soldat.
Subl. Sublimació.
Subm. Submissió.
SVs. Signes verbals.
T. Tancredi.
TFS. Trets Físics.
Tor. Tortura.
Tr. Treballador.
Trad fam. Tradició familiar.
Ub. Ubicació.
Viat. Viatge.
Vir. Virilitat.

ÍNDIX DE QUADRES.

- Quadre 1.** Classificació de les categories funcionals de la CNV.
- Quadre 2.** Components NVs del text narratiu.
- Quadre 3.** Funcions de la CNV en literatura.
- Quadre 4.** Personatges principals de *El Guepard*.
- Quadre 5.** Altres personatges de *El Guepard*.
- Quadre 6.** Posicions en *El Guepard*.
- Quadre 7.** Direcció de la mirada en *El Guepard*.
- Quadre 8.** EFs en *El Guepard*.
- Quadre 9.** Moviments de mans i braços en *El Guepard*.
- Quadre 10.** Postures en *El Guepard*.
- Quadre 11.** Sistema Neuro-vegetatiu en *El Guepard*.
- Quadre 12.** Parakinèsica en *El Guepard*.
- Quadre 13.** Desplaçaments en *El Guepard*.
- Quadre 14.** Contactes Corporals ('adaptadors') en *El Guepard*.
- Quadre 15.** Camps Semàntics de l'EF en *El Guepard*.
- Quadre 16.** Nombre de casos comptabilitzats, per capítol, de les EFs sense el desglossament del CE i en estat simple en *El Guepard*.
- Quadre 17.** Visió panoràmica dels valors numèrics totals de les EFs en estat simple per capítol en *El Guepard*.
- Quadre 18.** Valors numèrics totals de les EFs en estat simple per capítol en *El Guepard*.
- Quadre 19.** Percentatges de l'EF en estat simple per capítol en *El Guepard*
- Quadre 20.** Número d'ordre, valors numèrics totals i percentatges, en ordre decreixent, de la suma de les EFs en estat simple comptabilitzades en *El Guepard*.
- Quadre 21.** Visió panoràmica dels valors numèrics totals del Context, Recursos de Comunicació i Funció de les EFs resultants del desglossament del CE per capítol en *El Guepard*.
- Quadre 22.** Valors numèrics totals de les EFs resultants del desglossament del CE per capítol, en ordre alfabètic, en *El Guepard*.
- Quadre 23.** Percentatges de les EFs resultants del desglossament del CE per capítol, en ordre alfabètic, en *El Guepard*.
- Quadre 24.** Número d'ordre, valors numèrics totals i percentatges, en ordre decreixent, de la suma de les EFs resultants del desglossament del CE comptabilitzades en *El Guepard*.

Quadre 25. Valors numèrics totals, per capítol, del Context, Recursos de Comunicació i Classificació Funcional de l'EF en estat simple en *El Guepard*.

Quadre 26. Valors numèrics totals, per capítol, de la Classificació Funcional de Ex, ME i GNE, en relació al Context, de l'EF en estat simple en *El Guepard*.

Quadre 27. Valors numèrics totals i percentatges de la Classificació Funcional de Ex, ME i GNE, en relació al Context, de l'EF en estat simple en *El Guepard*.

Quadre 28. Valors numèrics totals, per capítol, del Context, Recursos de Comunicació i Classificació Funcional de Ex, ME i GNE de l'EF resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

Quadre 29. Valors numèrics totals, per capítol, de la Classificació Funcional de Ex, ME i GNE, en relació al Context, de l'EF resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

Quadre 30. Valors numèrics totals i percentatges de la Classificació Funcional de Ex, ME i GNE, en relació al Context, de l'EF resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

Quadre 31. Valors numèrics totals i percentatges de les EFs tant en estat simple com resultants del desglossament del CE, i la suma d'ambdues, en ordre alfabètic, comptabilitzades en *El Guepard*.

Quadre 32. Número d'ordre, valors numèrics totals i percentatges, en ordre decreixent, de la suma de les EFs en estat simple i resultants del CE, comptabilitzades en *El Guepard*.

Quadre 33. Valors numèrics totals del Context, per capítol, de l'EF en estat simple i de la resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

Quadre 34. Valors numèrics totals de les Recursos de Comunicació, per capítol, de l'EF en estat simple i de la resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

Quadre 35. Valors numèrics totals de les Categories Funcionals de Ex i ME, Ex, ME, i GNE de l'EF en estat simple en *El Guepard*.

Quadre 36. Valors numèrics totals de les Categories Funcionals de Ex i ME, Ex, ME, i GNE de l'EF resultant del desglossament del CE en *El Guepard*.

ÍNDIX DEL CONTINGUT

Agraïments

Abreviacions utilitzades

Índex de quadres

I. PRESENTACIÓ I JUSTIFICACIÓ	1
I.1. Introducció	1
I.2. Rellevància del tema	6
II. ESTAT DE LA QÜESTIÓ	9
II.1. COMUNICACIÓ I LITERATURA	9
II.1.1. Teories explicatives de la comunicació	10
II.1.1.1. La Sistèmica. El Model Circular o Retroactiu	10
II.1.1.2. La Teoria Matemàtica. El Model Lineal o Telegràfic	10
II.1.1.3. L'Escola de Palo Alto. El Model orquestral de la Comunicació	11
II.1.1.4. El Model Antropològic. La Triple Estructura Bàsica de la Comunicació Humana.	12
II.1.1.5. Noció de Context	14
II.1.2. Caracterització de la comunicació	16
II.1.2.1. Pluricanalitat	16
II.1.2.2. Integració	16
II.1.2.3. Inevitabilitat	17
II.1.2.4. Interacció	18
II.1.3. El fenomen cultural	21
II.1.3.1 Cultura i comunicació	21
II.1.3.2. Cultura i CNV	23
II.1.3.3. Cultura i interacció	25
II.1.3.4. Cultura i literatura	27
II.1.3.4.1. El text literari com a font d'informació: la importància de la narrativa	29
II.1.3.4.2. El Model de la Tipologia de Signes	31

II.2. ESTUDIS DE CNV	35
II.2.1. Nomenclatura	36
II.2.2. Interdisciplinarietat de l'estudi de la CNV	37
II.2.3. Etologia	39
II.2.4. Antropologia	42
II.2.5. Kinèsica	44
II.2.6. Proxèmica	50
II.2.7. Cronèmica	61
II.2.8. Semiòtica	63
II.2.9. Classificació funcional de la CNV	64
II.3. ESTUDIS DE CNV I LITERATURA	73
II.3.1. Representació de la CNV en narrativa	74
II.3.1.1. Components NVs del text narratiu: signes personals i ambientals	76
II.3.2. Producció i Recepció del text	77
II.3.2.1. El procés creador: l'acte d' escriptura	77
II.3.2.1.1. Selecció i codificació del material literari	77
II.3.2.1.2. La inevitable reducció de codis: el codi visual	78
II.3.2.2. El procés de decodificació: l'acte de lectura	80
II.3.2.2.1. El significat	80
II.3.2.2.2. El grau de llibertat interpretativa	82
II.3.2.2.3. Presència implícita de sNVs	84
II.3.3. Funcions de la CNV en literatura	87
III. PLANTEJAMENTS INICIALS	97
III.1. Situació inicial	97
III.2. Objectius de treball	98
III.2.1. generals	99
III.2.2. específics	100
III.3. Preguntes d'investigació	101
IV. METODOLOGIA I PRIMER NIVELL D'ANÀLISI	103
IV.1. METODOLOGIA	103
IV.1.1. Desenvolupament d'un Model Semiòtic de Transcripció en Literatura	103
IV.1.1.1. Justificació	103
IV.1.1.2. Introducció al Model	104

IV.1.1.3. Elements de la transcripció	107
IV.1.2. Descripció de la Matriu per a la classificació de l'EF en Literatura	134
IV.1.2.1. Elements de la Matriu	135
IV.1.3. Presentació gràfica de les dades	168
IV.1.4. Fases de l'estudi	169
IV.1.4.1. Preliminars de l'anàlisi	169
IV.1.4.2. Descripció i anàlisi contrastiu	169
IV.1.4.3. Búsqueda de conclusions rellevants	169
IV.2. RECURSOS PER EXPRESSAR LA CNV EN <i>EL GUEPARD</i>	171
IV.2.1. Explícits	171
IV.2.1.1. sVs	172
IV.2.1.1.1. Recursos morfològics	172
IV.2.1.1.2. Recursos sintàctics	174
IV.2.1.1.3. Recursos expressius	174
IV.2.1.2. Comt V	184
IV.2.2. sNVs	196
IV.2.2.1. Descripció dels sNVs	196
IV.2.2.2. Referències als sNVs	197
IV.2.3. Implícits	199
IV.2.4. Combinació dels tres recursos	203
IV.2.4.1. Impl + Expl	203
IV.2.4.2. Impl + sNVs	205
IV.2.4.3. Impl + Expl + sNVs	206
IV.2.4.4. Expl: sVs + Comt V	208
IV.2.4.5. Expl + sNVs	209
IV.2.4.6. Dificultat per expressar la simultaneïtat entre CV i CNV en narrativa	213
IV.3. ESTUDI DE L'EF	219
IV.3.1. Funcions comunicatives de l'EF	219
IV.3.2. Estudi del CE en <i>El Guepard</i>	225
V. SEGON NIVELL D'ANÀLISI	237
V.1. Anàlisi dels valors numèrics de l'EF	237
VI. TERCER NIVELL D'ANÀLISI	277
VI.1. Classificació i interpretació de l'EF. L'exemple de l'EF d'Ira	278

VII. DISCUSSIONS	401
VIII. CONCLUSIONS	423
BIBLIOGRAFIA	435

APÈNDIXS (Vol II)

APÈNDIX I. TRANSCRIPCIÓ SEMIÒTICA DE <i>EL GUEPARD</i>	3
APÈNDIX II. CLASSIFICACIÓ DE L'EF EN <i>EL GUEPARD</i>	157
A.II.1. Classificació de l'EF en estat simple en <i>El Guepard</i>	158
A.II.2. Classificació de l'EF de CE en <i>El Guepard</i>	328

ESTUDIS ANNEXOS (Vol III)

ESTUDI ANNEX I. ESTUDI BIOGRÀFIC I BIBLIOGRÀFIC	3
E.A.I.1. Autor	3
E.A.I.1.1. Biografia	3
E.A.I.1.2. Recessió del patrimoni familiar	5
E.A.I.1.3. Lampedusa i la noblesa siciliana	6
E.A.I.1.4. L'aristocraticisme de l'escriptor	7
E.A.I.2. Trajectòria literària	9
E.A.I.2.1. La formació literària de Lampedusa	9
E.A.I.2.2. Lampedusa i Stendhal	15
E.A.I.2.3. Idees literàries	17
E.A.I.2.3.1. Escriptors magres i escriptors grassos	17
E.A.I.2.4. Les classes de Literatura	18
E.A.I.3. Obra	19
E.A.I.3.1. Els assaigs	19
E.A.I.3.2. Els contes	21
E.A.I.3.3. L'epistolari	22
E.A.I.3.4. La novel·la: <i>El Guepard</i>	22
E.A.I.3.4.1. Estructura	22

E.A.I.3.4.2. Argument	23
E.A.I.3.4.3. Llorenç Villalonga i el text en català de <i>El Guepard</i>	24
E.A.I.3.4.4. Gènesi de la novel·la. El problema filològic: les dues versions	25
E.A.I.3.4.5. Divulgació de la novel·la	29
E.A.I.3.4.6. La dimensió històrica de <i>El Guepard</i>	30
E.A.I.3.4.7. Els personatges i la història	32
E.A.I.3.4.8. Topografia de <i>El Guepard</i> . Els llocs de la novel·la	42
ESTUDI ANNEX II. ESTUDI NARRATOLÒGIC DE <i>EL GUEPARD</i>	53
E.A.II.1. Llengua i estil de Lampedusa	53
E.A.II.1.1. Qüestions lèxiques	54
E.A.II.1.2. Qüestions narratives	60
E.A.II.1.2.1. Ritme de la prosa	60
E.A.II.1.2.2. Recursos epistolars	61
E.A.II.1.2.3. Paral·lelismes i oposicions estructurals	64
E.A.II.1.2.4. Anacronies	66
E.A.II.1.2.4.1. Analepsi	67
E.A.II.1.2.4.1.1. Analepsi interna	68
E.A.II.1.2.4.1.2. Analepsi externa	71
E.A.II.1.2.4.2. Prolepsi	73
E.A.II.1.2.4.3. Anacronies successives	74
E.A.II.1.2.5. Un tret de l'estil de Lampedusa: el GNE	75
E.A.II.1.3. Recursos expressius	78
E.A.II.1.4. Bestiari de <i>El Guepard</i>	82
E.A.II.1.4.1. Metàfores animals	82
E.A.II.1.4.2. La imatge del gos com element de comparació.....	90
E.A.II.1.4.3. Metàfores antropomòrfiques	92
ESTUDI ANNEX III. DIFERÈNCIES DE TRADUCCIÓ DE <i>EL GUEPARD</i>	97
E.A.III.1. Referències a estats emocionals i comportaments	98
E.A.III.2. Referències a formes verbals	104
E.A.III.3. Referències al comentari verbal	105
E.A.III.4. Referències a la proxèmica	106
E.A.III.5. Referències a la terminologia	106
E.A.III.6. Omissió de descripcions de sNVs	108
E.A.III.7. Referències al quasiparallenguatge	109
E.A.III.8. Referències a notes a peu de pàgina	109